

РЕЦЕНЗІЇ

Леся Вашків,
канд. філол. наук, доцент (м.Тернопіль)

«Когось нема, немов би всіх нема...»
(Ярослав Павуляк у споминах / Упорядник О.С.
Смоляк. – Тернопіль, 2017. – 296 с.)

*Я вам кажу, що цей поет був геній.
Ви кажете, що ви пили з ним каву.
Я вам кажу, що то не є суттєве,
чи ви йому на очі потрапляли.
Ви кажете: – Історію цікаву
я розкажу. – Як ви пили з ним каву?!
Вам більш нічого не було цікаво?
Тебе ні з ким не треба пити, каво.*

Ліна Костенко

Рецензоване видання – це перша спроба публікації спогадів про Поета. Їх написали дуже різні люди (родичі, друзі, колеги, знайомі, однокласники і односельці), об'єднані почуттям вдячної пам'яті: доля була прихильною до них, їм вдалося (кожному у свій спосіб і своєю мірою) причаститися до генія. Такий висновок робиш після уважного студювання книжки, що умістила 26 зразків мемуарного жанру. Її появі щонайбільше завдячуємо ентузіазмові професора Олега Смоляка, який не просто ініціював ідею та шукав меценатів, він і сам написав прекрасні спогади, а що головне – професійно упорядкував величезної наукової ваги видання, котре умістило розповіді про дитинство, юність і зрілість – (причому як життєву, так і творчу) його славетного земляка – Ярослава Павуляка.

Автор трьох прижиттєвих – «Блудний лебідь» (Київ, 1993), «Могили на конях» (Тернопіль, 1999), «Дороги додому» (Тернопіль, 2009) – і двох посмертних («Сон є сон» (Київ, 2016), «Дороги додому» (Тернопіль, 2013) збірок; номінант на Шевченківську премію, лауреат обласної премії імені братів Лепких (посмертно), великий мандрівник не з власної волі, неперевершений життєлюб, ініціатор численних суспільних і мистецьких акцій, вкорінений по саме серце в настасівську землю красивий і міцний чоловік – ось основні грані Павулякового портрета, що постає зі сторінок згаданого видання «Ярослав Павуляк у споминах», закономірно, мабуть, появленого саме у Тернополі. Різної величини штрихи (професійні і не дуже) покладені на цьому портреті зусиллями людей, які знали, любили і шанували Поета.

В опублікованих спогадах чітко простежується три змістові тенденції: автори пишуть про знайомство з поетом; знайомство і спільно пережиті мистецькі та суспільні події; знайомство і рефлексії з приводу поетичної спадщини Ярослава Павуляка. Окремо, на нашу думку, стоїть прецікавий (всього на півсторінки) есей «Темно-вишневий спогад» Ярослава Довгана, головного редактора Івано-Франківського видавництва «Лілея-НВ». Через єдину, але виразно знакову поезію Павуляка «Пройдуся не раз вулицями» він зумів спом'янути і побут, і атмосферу їхнього спільного перебування у Москві в Літературному інституті імені Максима Горького. Ті часи окреслені філософськи образно: «Не спить – й не думає – Останкінська сова, незмигну дивлячись у наші вікна» (с. 178).

Усі спогади мають безперечну цінність для нинішнього і майбутнього читача. Однак найбільш життєвими, гадаю, виявляться ті, автори яких щасливо уникли підступної спокуси (вона, розуміється, продиктована специфікою мемуарного жанру) згадати про себе однаковою, а то й більшою мірою, аніж про творчу постать самого Ярослава Павуляка.

У спогадах сучасників Поет залишається живим – зримим і осяжним. Невідворотно втрачений фізично, він духовно присутній у кожному подиху його найближчого оточення, його кривних. Саме так написали про нього дочки Мар'яна та Настасія і дружина Леся Філінська. Сконденсовані спогади Івана Марчука зворушують несподіваним зізнанням: «Тішуся, що «засвітився» у нечислених збірках як ілюстратор його творчості». Славетний художник по-філософськи оцінює дисбаланс кількісного («надзвичайно скромний») і якісного виразу Павулякової мистецької спадщини – «діапазон тем та образів виводить його на рівень шедеврів світового поетичного модерну» (с. 8).

Вартісним робить видання й уміщена в ньому знаменита передмова Степана Сапеляка «Лебедине знамено Ярослава Павуляка» до збірки «Дороги додому» (2009). Це своєрідна подвійна компенсація – і читачам, котрим не дісталось жодне з малотиражних видань збірки, й уже покійному Сапелякові, присутність голосу якого у книзі спогадів виглядала, на справедливую думку упорядника, конечною. Адже Сапеляк відчував і душу, і поезію свого приятеля по-особливому (до слова, про це добре написав у своїх спогадах Богдан Мельничук, згадали й інші автори).

Варто виокремити спогади, залишені Петром Сорокою. Щирі і непідхлібні, оголено відверті і метафорично пафосні, вони фіксують еволюцію його приватного ставлення і мистецького сприйняття постаті і поезії Ярослава Павуляка. Був твердо переконаний, що такі вірші, як писав Павуляк, «падають з неба»; що «поезію такого рівня неможливо творити»; що «це має прийти збоку, як вітер, чи впасти згори, як сніг на голову» (с. 226). Петро Сорокаденникар усе сказане зафіксував у «Застиглому вогні» (2010). Перечитавши «Блудного лебедя» незліченну кількість разів, він дійшов безапеляційного висновку: такий Поет – «сопілка у Божих руках», і все» (с. 226). Зі спостережень поета-критика (а їх багато, і вони цікаві, однак такий аналіз – предмет окремої наукової статті) хочу

виокремити два, гадаю, наймісткіших: перше – вірші Я. Павуляка «дихають безоднею неба», друге – «як мало хто, він спроможний всесвіт стиснути до трьох і навіть менше строф» (с. 224). Глибинну метафоричність, улюблені архетипи Павуляка, свіжі та несподівані тропи, чудесні мистецькі образи, дивовижні словесні поєднання помітив Петро Сорока у поетичних текстах Павуляка і констатував у своїй книжці «Будитиму зорю ранкову» (2014).

У сенсі все тих же літературознавчих одкровень цікаве «Небо Лебедя», написане-спогадане Богданом Мельничуком, головним редактором журналу «Літературний Тернопіль». Він також відзначив у поезиці Ярослава Павуляка «дивовижні метафори, несподівані порівняння, новопророслі фольклорні мотиви» (с. 209). А ще переповів легендарно-показову бувальщину з побуту Павуляка у Літературному інституті в Москві (див. с. 214). Не менш цікава історія про «директора тюрми» (так величав Павуляка поет Михайло Левицький) та її колишнього в'язня (Сапеляка) розгортається на сторінках книжки, де зафіксовані спомини Ореста Савки, старшого наукового співробітника Тернопільського історико-меморіального музею політичних в'язнів (див. с. 219) і трепетного батька, втішеного високою оцінкою поезії доньки Мар'яни Савки з уст Ярослава Павуляка і Степана Сапеляка.

Чи не найоб'ємнішим (майже 50 сторінок) є матеріал, поданий до книжки спогадів Романом Гораком. Свідомо вживаю слово матеріал, бо власне спогади – докладні, об'єктивно відверті, багаті цікавим фактажем, позначені перфектним рівнем особистого знайомства – є рамкою, у яку вставлено багато ще й вельми пізнавального матеріалу з історії Тернопільщини (Настасова і його околиць – зокрема й особливо), мистецького Львова 70-80-х років минулого століття, Чернівців і Кам'янця-Подільського, Москви.

Спогад народного художника України Богдана Ткачика цінний переказом історії про виставку робіт тернопільських художників у Братиславі, що відбулася у контексті двотижневого святкування української культури і

мови у Словаччині 1993 року. І сама виставка, і побут тернопільських митців були якнайкраще влаштовані завдяки Я. Павулякові. Художник-ілюстратор Тереза Проць, мовби підхоплюючи естафету, наголошує: тоді, як ноги поета подорожували Європою, серце сиділо в тих «лілеях до пліч». Бо «ні Братислава, ні Мюнхен, ні Пен-клуб (або пень-клуб, як казав Павуляк з притаманним йому гумором) не випроводили з нього Настасова» (с. 198).

Збірник споминів навряд чи претендує на повноту. З уважно прочитаного роблю висновок, що мав би він містити спогади про Павуляка принаймні ще трьох людей, пов'язаних з Поетом подіями життя і характером занять. Маю на оці насамперед Василя Махна та Юрія Винничука (часто згадуваних у різних контекстах споминів інших авторів). І, можливо, Бориса Щавурського. Переконана: їхні бачення мистецької постаті Я. Павуляка збагатили б і уявлення читачів, і сферу досліджень непроминальної лірики Поета.

Основний настрій спогадів про Я. Павуляка поєднує сум від втрати непересічної людини з визнанням небуденного дару митця. Такими є мемуари Казимира Яреми, Богдана Бастюка, Романа Гарбуза, Михайла Ониськіва, Степана Костюка, Олега Германа і трьох Ігорів – Олещука, Миколіва та Фарини.

«Ярослав Павуляк у споминах» – видання ошатне. Сторінки спогадів, словесні портрети доповнені численними світлинами. Окремої подяки вартує автор обкладинки (смію припустити, вона сподобалась би Павулякові). Досконалий, модерний поліграфічний дизайн Романа Воробйова засвідчує його добрий смак естетичний, виразне поетичне чуття і неприховану залюбленість у творчу постать Павуляка. З останньої сторінки книжки дитинно, довірливо-проникно усміхається до «мертвих, живих і ненароджених» своїх читачів автор, з висоти прожитого свідомий Франкового спостереження: «Життя коротке, та безмежна штука. І незглибиме творче ремесло».

Книжку опублікованих споминів можна і треба привітати. Переконана: доречно говорити навіть про серію подібних книжок. Такі видання, поповнюючи книжкову полицю літературного Тернопілля, збагачують усю національну літературу і науку про неї матеріалами, ціна яких у часі тільки зростатиме.

Бо вже сьогодні небадуже до справжнього мистецтва літературне товариство (в особі Івана Малковича) умістило вісім віршів Ярослава Павуляка – «одного з найцікавіших українських поетів» до «Антології української поезії ХХ століття» (Київ, 2018). Поет усміхається з Господнього саду – його вірші верстають свою дорогу до читача.

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)
Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

Соціоментальні ознаки стилю життя в культурно-мовному просторі Східної Галичини на зламі ХІХ – початку ХХ століть

(Світлана Гірняк. Соціолект галицької інтелігенції у формуванні норм української літературної мови (кінець ХІХ – початок ХХ століття). – Дрогобич : Посвіт, 2018. – 620 с.)

Рецензована монографія – концептуально новаторське дослідження актуальних проблем сучасної лінгвоукраїністики. Йдеться про цілісну спробу Світлани Гірняк окреслити риси соціальної диференціації української мови в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., зокрема, стосовно формування та функціонування соціолекту інтелігенції Східної Галичини та його ролі у випрацюванні норм загальнонаціональної літературної мови. Актуальність дослідження продиктована необхідністю вивчення окремих соціально-територіальних, жанрово-тематичних і